

KS. FELIKS LENORT

„PRZEGLĄD” ARCHIWALNY UNESCO

Archivum. Revue internationale des Archives publiée avec le concours financier de l'UNESCO et sous les auspices du Conseil International des Archives. Vol. 11—13: 1961—1963. Paris 1963—1965.

Międzynarodowe czasopismo *Archivum* powstało w r. 1951 jako owoc postulatów uczestników pierwszego międzynarodowego kongresu archiwistów, który obradował w Paryżu w sierpniu 1950 r. Wydawnictwu patronuje UNESCO oraz działająca z mandatu tej instytucji Conseil International des Archives, powołana do życia dwa lata wcześniej i mająca swoją stałą siedzibę w stolicy Francji.

Zawartość treściowa pierwszych dziesięciu tomów *Archivum* została już swego czasu obszernie omówiona na tych łamach¹, stąd czytelnicy posiadają dostateczny obraz struktury, charakteru i osiągnięć tego rocznika, który chce być międzynarodowym informatorem o zasobie archiwów naszego globu oraz miejscem publikacji danych, charakteryzujących ich działalność, a także trybuną wymiany doświadczeń i badań nad teoretycznymi i praktycznymi aspektami archiwistyki. Można stwierdzić, iż międzynarodowe kolegium redakcyjne, w skład którego wchodzi m. in. Henryk Altman z Warszawy, z powodzeniem wywiązuje się ze swoich zadań. Przypomnijmy tylko, że kilkakrotnie już ogłaszano w *Archivum* interesujące *ecclesiastica*, np. zamieszczono obszerne wiadomości o archiwach kościelnych i religijnych wielu krajów wszystkich kontynentów (t. 4), czy niezwykle cenne międzynarodowe dane o metrykalnych księgach parafialnych i stanu cywilnego (t. 8 i 9). Były też kilkakrotnie obszerne wykazy bibliograficzne.

Ponieważ waga i znaczenie materiałów informacyjnych i problemowych publikowanych w *Archivum* jest niewątpliwa, i to niezależnie od specyfiki oraz charakteru zainteresowanych instytucji archiwalnych, podejmujemy obecnie na naszych łamach systematyczne omawianie tego rocznika, w nadziei zainteresowania jego treścią szerszych kręgów związanych również z działalnością archiwów kościelnych.

Tom 11: 1961 [druk. 1963] ss. 280.

Całość tego tomu, noszącego podtytuł: *Chronique des activités des archives dans le monde*, zawiera cykl artykułów charakteryzujących działalność archiwów kilkudziesięciu krajów w latach 1950—1960. Umieszczone w porządku alfabetycznym nazw krajów (według transkrypcji francuskiej), obrazują sprawy organizacyjne tych instytucji, formy pracy i udostępniania akt, metody i osiągnięcia w kształceniu personelu archiwalnego, powstawanie nowych placówek usługowych, działalność wydawniczą, wreszcie pokazują, jakie są tendencje w kształtowaniu się aktualnego prawodawstwa archiwalnego. Zauważmy, że jest to już druga próba przedstawienia na łamach *Archivum* tak szerokiej panoramy życia i działalności archiwów. Pierwsza, w mniejszych nieco rozmiarach, zawierała sprawozdanie z działalności archiwów świata w latach 1945—1952 (t. 3). Obecna porcja wiadomości jest tym bardziej interesująca i kompetentna, że powstała z materiałów na-

¹ Zob. J. W o j n o w s k i: Wydawnictwo archiwalne UNESCO. [I]. *Arch. Bibliot. kośc.* T. 7: 1963 s. 279—305. — T e n z e: Wydawnictwo archiwalne UNESCO. II. Tamże. T. 8: 1964 s. 257—268. — Omówienia tego czasopisma, pióra H. Altmana, ukazują się również na łamach *Archeionu*.

desłanych przez kierownictwo poszczególnych archiwów przechowujących, a zakres chronologiczny niejednokrotnie daleko wykracza poza ramy jednego dziesięciolecia, nakreślone przez Redakcję.

Pierwszy artykuł, pióra R. Kluge, jest zwięzłą i konstruktywną informacją o archiwach Niemieckiej Republiki Demokratycznej (*Die Entwicklung des staatlichen Archivwesens in der Deutschen Demokratischen Republik 1949—1961*), uzupełniona spisem publikacji wydanych zarówno przez instytucję centralną, jak i archiwa terenowe. O podstawowych problemach archiwistyki Niemieckiej Republiki Federalnej pisze J. Papritz, informując kolejno o sprawach organizacyjnych, przepisach prawnych (z których podstawowym jest Bundesgesetz zum Schutz deutschen Kulturgutes z 6 III 1955), o stowarzyszeniu Verein Deutscher Archivare i organizowanych przez tę instytucję Archivtage, o publikacjach, problemach pracy i sprawach personalnych. Archiwa zachodniemieckie nie podlegają jednej instytucji centralnej, posiadają znaczne różnice organizacyjne i strukturalne. Przekonujemy się o tym, śledząc zamieszczone tu przez różnych autorów informacje. O centralnym Bundesarchiv w Koblencji i jego filiach pisze W. Müller, natomiast J. Ullrich — o politycznym archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Kolejne informacje dotyczą archiwów: Badenu i Wirtembergii (M. Miller), Bawarii (H. Lieberlich), Berlina zachodniego (J. Lachmann), Bremy (K. H. Schwebel), Hamburga (J. Bolland), Hessen (J. Papritz), Wiesbaden (H. Struck), Darmstadt (F. Knöpp), Marburga (J. Papritz), Dolnej Saksonii (R. Grieser), Nadrenii (O. von Looz-Corswarem), Saary (A. Benker), Szlezewig-Holsztynu (E. Hoffmann). Są jeszcze odrębne informacje o archiwach komunalnych, fabrycznych, rodowych, o szkołach archiwalnych w Monachium i Marburgu. Na szczególną uwagę zasługują dane dotyczące archiwów kościelnych, katolickich (R. Haasz) i ewangelickich (W. Lampe), których pracownicy od r. 1955 spotykają się na wspólnie organizowanych zjazdach.

W znacznej mierze struktura archiwów zachodniemieckich ma swój odpowiednik na terenie austriackim, gdzie także brak organizacji scentralizowanej. Ogólne uwagi na ten temat podają G. Rath i H. L. Mikoletzky. Das österreichische Staatsarchiv, znajdujące się w stolicy kraju i podlegające bezpośrednio urzędowi kanclerskiemu, składa się z pięciu oddziałów (Abteilungen). Są to: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, które w r. 1949 obchodziło dwusetną rocznicę swego istnienia², Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Kriegsarchiv oraz istniejące od r. 1897 Verkehrsarchiv. Poszczególne archiwa krajowe nie podlegają władzom centralnym w Wiedniu, a zarządzanie nimi leży całkowicie w gestii każdego z Bundeslandes. O dwóch z nich zamieszczono informacje szczegółowe, mianowicie A. Ernst pisze o archiwum krajowym w Burgenland (*Burgenländisches Landesarchiv*), a H. Sturmberger o podobnym archiwum w Górnej Adydze (*Tätigkeitsbericht des Oberösterreichischen Landesarchivs 1945—1961*); pozostałe niestety pominięto. Poza tym jest jeszcze informacja pióra M. Kratochwilla o archiwum miejskim w Wiedniu (*Das Archiv der Stadt Wien*).

Informację o archiwach szwajcarskich (*Les Archives en Suisse*) podał G. Vaucher, sekretarz generalny Conseil International des Archives. Po ogólnikowej charakterystyce archiwum centralnego w Bernie, autor zwięźle przedstawił sytuację wybranych archiwów kantonalnych, opisał szwajcarskie archiwum gospodarcze (*Archives Économiques Suisses*) oraz zbiory dawnego opactwa w Saint-Gall. Artykuł Vauchera uzupełniają 2 aneksy: tekst rozporządzenia władz centralnych o archiwum federalnym (z 19 XI 1957) oraz dwa podobne dokumenty

² Por. L. Santifaller: Festschrift zur Feier des 200 jährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Bd 1—2. Wien 1949—1951.

władz kantonalnych (Bazylea i Vaud). Warto dodać, że Archives Fédérales w Bernie patronuje zakrojonej na szeroką skalę serii wydawniczej pn. *Collection des documents relatifs à l'histoire de la République Helvétique*.

Ogólną charakterystykę życia i działalności archiwów duńskich (*L'activité des Archives danoises*) podał H. Jrgensen, zaznaczając, że zrąb organizacyjny tych instytucji stanowią tutaj: archiwum narodowe (Rigsarkivet), archiwum gospodarcze (Erhvervsarkivet) oraz 4 regionalne (Landsarkiverne).

Niektóre aktualne przejawy działalności archiwów hiszpańskich (*Actualidad de los archivos en España*) przedstawił A. Matilla Tascón, akcentując szczególnie podstawy prawne ich egzystencji i najnowsze w tej mierze zarządzenia państwowe. Sprawom archiwalnym na terenie Hiszpanii poświęcone są 2 czasopisma: *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* oraz *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas*, oba wychodzące w Madrycie. Poza tym od r. 1951 wychodzi w Barcelonie czasopismo *Scrinium*, poświęcone archiwistyce kościelnej.

O archiwach francuskich w latach 1953—1961 (*Les Archives de France 1953—1961*) pisze G. Duboscq, który wskazuje na zmiany organizacyjne przeprowadzone w zarządzaniu tymi instytucjami na podstawie dekretu z 3 II 1959, podaje szereg szczegółów na temat personelu archiwalnego, budownictwa i wyposażenia gmachów, techniki i metod pracy. Informuje o tym na bieżąco *Bulletin d'information sur la pathologie des documents et leur protection aux Archives de France*. Wydawana w Paryżu *La Gazette des Archives* publikuje wykazy nowych inwentarzy, *Bulletin du Centre d'Information de la Recherche d'Histoire de France* podaje ogólnokrajowe spisy prac podejmowanych w oparciu o zasób archiwalny, natomiast w *Chronique des Archives départementales* można znaleźć dane o nowych nabytkach w archiwach przechowujących.

Z pozostałych krajów europejskich zamieszczono następujące artykuły informacyjne: P. Balázs o archiwach węgierskich (*Das Archivwesen in Ungarn 1950—1960*), J. Goedert o archiwach Luksemburga (*L'activité des Archives publiques au Luxembourg*), J. H. de Vey Mestdagh o archiwach holenderskich (*Chronique des activités 1953—1960*), F. Bandeira Ferrera o archiwach portugalskich (*Chronique des Archives du Portugal*), H. C. Johnson o archiwach angielskich (*The Public Record Office; Public Records Act; The Historical Manuscripts Commission*), O. Jagerskiöld o archiwach szwedzkich (*Chronique des Archives de Suède*), Z. Šamberger o archiwach czechosłowackich (*L'activité des Archives de la République socialiste tchécoslovaque*), G. Bellow o archiwach radzieckich (*Chronique des activités des Archives de l'U.R.S.S.*), F. Biljan o archiwach jugosłowiańskich (*Les Archives de la République fédérative populaire de Yougoslavie 1950—1961*) oraz o archiwach państwowych w Polsce (*Dix ans du décret sur les Archives d'Etat*), H. Altman, który, z okazji przypadającego wówczas dziesięciolecia dekretu z 29 III 1951 o państwowym zasobie archiwalnym, omówił wynikające z tego faktu implikacje, podkreślając szczególnie dokonania i osiągnięcia polskiej archiwistyki w tym okresie.

Z terenu Ameryki Łacińskiej omówione zostały jedynie przez A. Z. Tanodi archiwa argentyńskie (*Informe sobre las actividades de archivos argentinos*) oraz przez J. L. Coto Conde archiwa w Kostaryce (*Informe sobre los Archivos Nacionales de Costa Rica*).

Sprawy związane z działalnością archiwów w Stanach Zjednoczonych A. P. przedstawiają dość obszernie artykuły E. Hawthorn Buck oraz H. G. Jonesa. Pierwsza omawia działalność tych instytucji na szczeblu federalnym (*The National Archives and Records Service of the United States*), drugi usiłuje przedsta-

wić elementy wspólne w strukturze organizacyjnej i działalności zewnętrznej archiwów stanowych (*State Archival-Records Management Programs in the United States*). Odrębności prawne i faktyczne tych instytucji są bardzo duże, toteż załączona na końcu artykułu przejrzysta tabela orientuje w pewnej mierze niewtajemniczonych w tej sytuacji i wskazuje, jaka instytucja spełnia w danym stanie funkcje archiwum przechowującego. Poza danymi obrazującymi działalność National Archives w Waszyngtonie, sporo uwagi poświęciła E. Hawthorn Buck działalności edytorskiej instytucji tego kraju w dziedzinie publikowania źródeł i wszelkiego rodzaju pomocy archiwalnych, wskazując szczegółowo na 5 wielkich serii wydawniczych. Wielką rolę w tym względzie odgrywa National Historical Publications Commission oraz The National Archives, która patronuje serii *Territorial Papers of the United States*.

Jeśli idzie o państwa afrykańskie, zamieszczono jedynie kilka informacji J. Suret-Canale o zaczątkach archiwów w Gwinei (*Les Archives nationales de la République de Guinée*). Materiały na temat archiwistyki w państwie Izrael podał A. Bein (*Archives in Israel; The training of Archivists in the State of Israel*), uzupełniając je trzema aneksami, które zawierają kolejno: wykaz izraelskich instytucji archiwalnych łącznie ze spisem personelu kierowniczego, tekst ustawy archiwalnej z 1955, oraz dane o kształceniu archiwistów w tym kraju.

Pozostałe artykuły dotyczą spraw archiwalnych na Madagaskarze (J. Valette), w Nowej Zelandii (M. W. Standish) i Australii (J. Maclean i in.).

Wreszcie ostatnią pozycją omawianego tomu, wykraczającą poza jego założenia redakcyjne, jest obszerne sprawozdanie wspomnianego już A. Z. Tanodi z pierwszej międzyamerykańskiej konferencji archiwalnej (*Primera Reunión Interamericana sobre Archivos*), która obradowała w dniach 9—27 października 1961 r. w Waszyngtonie.

Vol. 12: 1962 [druk. 1965] ss. 128.

Tom ten w całości został poświęcony archiwom notarialnym 7 krajów europejskich oraz syntetycznemu ujęciu tego zjawiska na terenie Ameryki Łacińskiej. Dlatego nosi podtytuł *Enquête internationale sur les archives notariales*.

Instytucja notariatu wyrosła na gruncie włoskim już w drugiej połowie XI w. i znalazła tam bardzo szerokie zastosowanie. Stworzyła ona nowy typ dokumentu o charakterze wyłącznie poświadczeniowym, w którym podstawowe dla panującego dotąd dokumentu dyspozytywnego elementy, jak podpisy stron, świadków, pisarza, stały się nieistotne. Nie bez wpływu na rozwój nowej instytucji było odrodzenie klasycznego prawa rzymskiego, które nie znało dokumentu dyspozytywnego, podkreślało natomiast jego *fidem publicam*, której gwarantami byli *tabularii*. Także słynne dekretale papieża Aleksandra III z drugiej połowy XII stulecia, orzekające, iż moc dowodową po śmierci świadków mają dokumenty tylko wówczas, gdy są opatrzone przez *sigillum authenticum*, albo gdy są sporządzone *per manum publicam*, spowodowało, że siła dowodowa instrumentu notarialnego została zrównana z najwyższą kategorią dokumentów opatrzonych pieczęcią. Właśnie materiały z dziejów recepcji tego dokumentu w kilku krajach europejskich znajdujemy w omawianym tomie *Archivum*.

Na pierwszym miejscu zamieszczono artykuł pióra A. Matilla Tascón o notariacie hiszpańskim (*Escribanos, notarios y archivos de protocolos en España*, s. 3—19), uzupełniony tabelą obrazującą ilościowy wykaz zachowanej spuścizny notarialnej w poszczególnych prowincjach (ilość woluminów, czasokres działalności kancelaryjnej mającej swoje odbicie w zachowanych księgach); zamieszczono też spis archiwów przechowujących oraz liczącą kilkadziesiąt pozycji

bibliografię. Autor wskazuje, że wiele archiwaliów notarialnych w ciągu wieków niszczało, szczególnie z okresu średniowiecznego, niemniej stan ich zachowania jest w dalszym ciągu dobry (np. w Barcelonie liczba woluminów akt notarialnych sięga 50 tys.).

O notariacie portugalskim informuje w ogólnym zarysie w odniesieniu do całego kraju A. M. Pereira (*Le notariat portugais*, s. 21—27) oraz A. M. Veloso Ferreira, który omówił sprawy organizacji akt notarialnych i problemy związane z ich porządkowaniem w zbiorach archiwum Porto (*Archives du district de Porto*, s. 27—30). Pierwszy w trzech częściach swej publikacji omawia kolejno genezę samej instytucji, przejawy ustawodawstwa, które określały charakter jej historycznego rozwoju, wreszcie charakteryzuje samą spuściznę aktową oraz ewolucję jej form, wreszcie podaje kilka uwag z zakresu używanej terminologii tych akt (*escritura, carta, instrumento*).

Najbardziej gruntowną i zarazem najobszerniejszą rozprawę w omawianym zeszycie *Archivum* dał F. Zimmermann, który na przykładzie kształtowania się i ewolucji notariatu niemieckiego, poczynił zarazem wiele spostrzeżeń ogólnych w tym przedmiocie (*Der archivische Niederschlag des amtlichen Beurkundungswesens einschliesslich des Notariats in Deutschland, mit besonderes Berücksichtigung der Bundesrepublik*, s. 55—86). Instrument notarialny zjawia się na tym terenie u schyłku XIII w. i dostaje się tutaj nie bezpośrednio z Włoch, ale z Francji, gdzie zdążył się już zasymilować z istniejącymi tam zwyczajami prawnymi. W pierwszej fazie rozwoju posługiwały się nim prawie wyłącznie czynniki kościelne, przy czym wśród znaków uwierzytelnienia, którymi się posługiwał, wysuwa się na pierwsze miejsce *sigillum*, mniejszą przywiązując wagę do *signum manuale* czyli własnoręcznego podpisu notariusza. Interesująca jest zwłaszcza archiwoznawcza część rozprawy Zimmermanna, w której autor dokonuje typizacji i klasyfikacji produkcji kancelaryjnej urzędów notarialnych a rozpatrując ją oddzielnie z dyplomatycznego i prawnego punktu widzenia, omawia sprawę jej przynależności terytorialnej i proveniencji, wreszcie dokładnie wylicza, w odniesieniu do Niemiec zachodnich, miejsca jej aktualnego przechowywania. Artykuł kończą informacje o metodach opracowywania spuścizny notarialnej oraz o sposobach jej rejestracji (*Register, Repertoriesierung*).

Institucja notariatu węgierskiego, różniąca się w rozwoju swych form od analogicznych w pozostałych krajach, została scharakteryzowana przez G. Bónis (*Les autorités de „foi publique” et les archives des „loci credibiles” en Hongrie*, s. 7—104). Zwrócić należy uwagę, że szczególna rola w kształtowaniu się tej instytucji przypadła na tym terenie administracji kościelnej. Spełniane przez władze kościelne, a także przez klasztory, funkcje notarialne, zapoczątkowane w XIII w., przetrwały na Węgrzech aż do r. 1918. Były to tzw. *loci credibiles*, po których przechowały się do naszych czasów pokaźne zespoły akt. Ich wykazy zamieścił autor na końcu swego artykułu.

S. Vilfan i B. Otorepec rozpoczynają swoją relację na temat notariatu w Jugosławii stwierdzeniem, że podobnie jak w innych krajach, można w jego historii wyróżnić dokładnie 2 okresy, których granica przebiega w pierwszej połowie XIX w. Pierwszy, średniowieczny, utożsamiał się z epoką feudalną, drugi był reprezentatywny dla epoki kapitalizmu (*Les archives notariales en Yougoslavie*, s. 105—120). Artykuł uzupełnia spis zespołów dawnych akt notarialnych, mieszczących się obecnie w poszczególnych archiwach państwowych (federalnych, miejskich) Jugosławii, oraz informacje o opublikowanych inwentarzach i katalogach tych zbiorów.

Dwie kolejne pozycje są zaledwie kilkunasturowymi informacjami. Miano-

wicie J. Purvis omawia historię notariatu angielskiego (*The notary public in England*, s. 121—126), A. Jrgensen dzieli się kilkoma uwagami na temat archiwów notarialnych w Danii (*Les Archives notariales danoises*, s. 127—128). Wreszcie w obszerniejszym szkicu A. Z. Tanodi rysuje ogólne linie rozwojowe notariatu na kontynencie Ameryki Łacińskiej oraz jej spuścizny aktowej (*Institución notarial hispanoamericana*, s. 31—53).

Warto może w końcu podnieść, iż poszczególne artykuły, jakkolwiek dają nam syntetyczny obraz instytucji notarialnych w danym kraju i wytworzonej przez nie produkcji aktowej, są dość nierównomierne, zarówno jeśli chodzi o zakres poruszanej problematyki, jak i metody ujęcia zagadnienia. Szkoda, że spraw tych, łącznie z ogólnym zarysem samego fenomenu akt notarialnych, nie omówiono w artykule wstępnym, gdzie znalazłyby się ogólne dane o genezie i charakterze samego urzędu, który wytworzył ten rodzaj akt, o ich wartości źródłowej i przydatności do badań historycznych. Ta ostatnia uwaga odnosi się także w pewnej mierze do tomu następnego.

T. 13: 1963 [druk. 1965] ss. 143.

Kolejny tom, zatytułowany *Enquête internationale sur l'histoire des archives municipales*, zawiera materiały z dziejów archiwów miejskich. Kolegium redakcyjne *Archivum*, wraz z władzami Conseil International des Archives, już w r. 1963 podjęło decyzję o zebraniu międzynarodowych danych do swego rodzaju powszechnej historii archiwów. Zaczęto opracowywanie specjalnych kwestionariuszy, z których pierwszy poświęcono archiwom miejskim. Częściowe wyniki tej ze wszechmiar pożytecznej inicjatywy zawarte zostały w omawianym zeszycie czasopisma. Niewątpliwie niewiele istnieje instytucji archiwalnych, które by w tak wielkiej mierze odzwierciedlały różnorodność historycznego rozwoju społeczeństw, jak archiwa miejskie. Biorąc poza tym pod uwagę fakt, iż bardzo często archiwa te, wśród podobnych instytucji przechowujących historyczną spuściznę aktową, stały na drugim miejscu oraz były mniej znane i wykorzystywane, inicjatywa przekazania światowej opinii naukowej szerszej syntezy ich dziejów i aktualnego stanu posiadania jest z wielu względów godna wysokiego uznania. Z pewną szkodą dla całości zabrakło w omawianym tomie danych z terenu takich krajów jak np. Włochy, Holandia, Belgia, Niemcy zachodnie, które posiadają przecież bardzo stare tradycje miejskie i, co za tym idzie, pokaźny zasób produkcji aktowej. Niemniej nawet w tym zakresie zebrany łącznie materiał okazuje się bardzo pożyteczny i celowy.

Jako pierwszy figuruje artykuł L. de Valingera o miejskich archiwach w Stanach Zjednoczonych A. P. (*Municipal Archives in the United States*, s. 3—12). Autor zajmuje się przede wszystkim obecnym stanem organizacyjnym spuścizny aktowej amerykańskich urzędów miejskich. Okazuje się, że nie ma na tym terenie jednolitości w sposobie ich przechowywania. W wielu miastach amerykańskich władze municypalne nie stworzyły odrębnej instytucji przechowującej akta i w konsekwencji stan ich zachowania i uporządkowania pozostawia wiele do życzenia. Specjalne instytucje przechowujące całość miejskiej produkcji aktowej istnieją w ośrodkach największych (Nowy York, Filadelfia, Baltimore). Archiwa te, posiadające nowoczesne pomieszczenia, stosują także wszelkie zdobycze w konserwacji i przechowywaniu zasobu. Drukują też inventarze i przewodniki po swoich zbiorach, z których szczególnie wyróżnia się opracowany przez Ch. E. Hughes i A. Weinberga *Guide to the Municipal Archives of the City and County of Philadelphia*, wydany w r. 1957. W niektórych okręgach USA akta miejskie nie są zatrzymywane przez urzędy administracji, nie są też przekazywane do specjalnych archiwów miejskich, ale rolę instytucji przechowującej przejmują

w tym wypadku archiwa stanowe, względnie uniwersytety, towarzystwa naukowe, biblioteki. W niektórych znów miastach istnieją tzw. records management for municipal records, które opiekują się registraturami akt, a równocześnie, jeśli idzie o samą bieżącą produkcję urzędów, dążą do jej ograniczania. Oczywiście z czterech omówionych przez Valingera form przechowywania akt miejskich na tym terenie, najkorzystniejsza jest forma odrębnych archiwów municypalnych, do którego zapewne archiwistyka amerykańska zmierza. Do artykułu dodano bibliografię, zawierającą 69 pozycji, zarówno z zakresu opublikowanych pomocy archiwalnych, jak i z teoretycznych aspektów archiwoznawstwa miejskiego.

O stanie archiwów municypalnych w Niemieckiej Republice Demokratycznej podał kilka uwag G. Müller w artykule *Zur Entwicklung der Stadtarchive in der Deutschen Demokratischen Republik* (s. 13—22). Autor wskazał przede wszystkim na powstanie i kształtowanie się tych instytucji, na przemiany ich struktury organizacyjnej w ciągu wieków oraz przeprowadził analizę rozporządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych NRD z 26 II 1951 o założeniu archiwów miejskich we wszystkich miastach Republiki. Podane cyfry ilustrują zakres wprowadzania w czyn powyższego zarządzenia. Stan uporządkowania całej spuścizny jest w znacznej mierze zaawansowany (już w r. 1958 na 75 tysięcy metrów bieżących akt uporządkowano 65%).

Informacja M. Baudot o archiwach miejskich we Francji posiada charakter specyficzny, gdyż ogranicza się prawie wyłącznie do podania ich rysu historycznego do r. 1789 (*Les Archives municipales dans la France de l'Ancien Régime*, s. 23—30). Kilkadziesiąt miast Francji rozporządza zachowanymi aktami z XII stulecia. Opieka nad tą spuścizną ze strony państwa jest bardzo dobra. Publikuje się wiele inwentarzy i katalogów archiwalnych. Poza artykułem M. Baudot zamieszczono tu jeszcze 10 innych kilkunasturowych informacji o archiwach municypalnych poszczególnych miast (Arles, Beaune, Bergues, Carpentras, Douai, Lille, Nicea, Reims, Saint-Omer, Tuluza).

Autorem artykułu o archiwach miejskich Anglii i Walii jest E. Welch, który oddzielnie scharakteryzował koleje tych instytucji w okresie średniowiecza i w czasach nowożytnych, podając jednak o obecnym stanie zasobu akt miejskich wiadomości bardzo szczupłe (*Borough Archives in England and Wales*, s. 61—72).

Problematykę związaną z archiwami miejskimi w Polsce omówiła E. Brańska w konstruktywnym i rzetelnie informującym artykule pt. *Les Archives municipales en Pologne* (s. 73—86). W części pierwszej, odnoszącej się do okresu dawnej Rzeczypospolitej, Brańska przedstawiła następujące zagadnienia: organizacja i rozwój kancelarii miejskich, konserwacja archiwaliów i miejsce ich przechowywania, sprawy personelu, opieka nad aktami, przechowywanie, inwentaryzowanie i udostępnianie zasobu oraz staropolskie prawodawstwo o archiwach miejskich. Podobne zagadnienia omówiono w części drugiej, dotyczącej wieku XIX i XX.

Relacja o archiwach municypalnych Portugalii jest dziełem zbiorowym pięciu autorów — pracowników tych instytucji. S. da Silva Pinto pisze o archiwach miejskich Bragi i daje skrótowy wykaz ich zasobu (*Archives historique de la Ville de Braga*, s. 87—92); A. N. de Gusmao — o archiwum miejskim w Evora (*Les Archives municipales d'Evora*, s. 92—97); M. A. de Oliveira — o archiwum miasta Guimaraes (s. 97); A. F. de Amaral — o archiwum miejskim Lizbony (*Les Archives de la Ville de Lisbonne*, s. 98—101); wreszcie A. Cruz — o archiwum miejskim w Porto (*Les Archives municipales de Porto*, s. 101—103).

Krótką, zaledwie czterostronicową, informację o spuściznie aktowej miast szwedzkich podał N. Staf w artykule *Les Archives des villes suédoises* (s. 105—108).

O archiwach miejskich Czechosłowacji gruntowne dane, zarówno historyczne (łącznie z próbą opisu kancelarii), jak również charakteryzujące aktualny stan organizacyjny tej spuścizny aktowej, zamieścił J. Charous (*Les Archives municipales en Tchécoslovaquie*, s. 109—122).

Ostatnia pozycja w omawianym tomie dotyczy Jugosławii. Nie zamieszczono w tym wypadku uwag syntetycznych o archiwach miejskich w odniesieniu do całego terytorium, lecz poświęcono oddzielne artykuły czterem republikom. A więc: K. Nemeth pisze o archiwach Chorwacji (*Les Archives municipales de Croatie*, s. 123—131), Czarnogóry (*Les Archives municipales de Monténégro*, s. 131—132) oraz Bośni-Hercegowiny (*Les Archives municipales de Bosnie-Herzégovine*, s. 132—133); natomiast S. Vilfan i B. Otorepec — o archiwach miejskich w Słowenii (*Les Archives des villes en Slovénie*, s. 133—138), dodając dwa aneksy, które dobrze orientują w geografii archiwalnej tej republiki. Nie znalazły się w omawianym zeszycie, jak informuje przypis na s. 123, artykuły poświęcone archiwom municipalnym Serbii i Macedonii, ponieważ nie zostały na czas przygotowane.

Fascicule bibliographique. Nr 1: Bibliographie analytique internationale des publications relatives a l'archivistique et aux Archives. (Publications parues en 1958 et 1959 et complément aux bibliographies publiées dans les volumes précédents d'Archivum Paris 1964 ss. 290. Archivum. Revue internationale des Archives publiée avec le concours financier de l'UNESCO et sous les auspices du Conseil International des Archives.

Jest rzeczą aż nadto oczywistą, że sprawa publikowania pomocy bibliograficznych jest dla każdej dyscypliny wiedzy sprawą zasadniczą i rzutuje w dużej mierze na poprawność funkcjonowania warsztatu naukowego danego badacza. Archiwistyka naukowa wraz z archiwoznawstwem nie jest pod tym względem wyjątkiem. Sprawie tej poświęcone było jedno z posiedzeń plenarnych wspomnianego już pierwszego międzynarodowego kongresu archiwistów, który obradował w Paryżu w dniach 23—25 VIII 1950³. Podkreślona wówczas z naciskiem konieczność ogłaszania bieżących, względnie retrospektywnych bibliografii archiwalnych przybrała realne kształty już w r. 1953, kiedy to ukazał się drugi z rzędu tom *Archivum*, a w nim m. in. międzynarodowa bibliografia analityczna publikacji dotyczących archiwistyki i archiwoznawstwa za lata 1950—1951, opracowana przez R. H. Bautiera. Odtąd w poszczególnych tomach tego czasopisma otrzymywaliśmy kolejne odcinki bibliografii, pozwalające zorientować się w dorobku światowego piśmiennictwa dotyczącego archiwów. Od t. 4 opracowanie to jest dziełem zbiorowym trzech autorów: R. H. Bautiera, A. Vallée i Ch. Kecskeméti, który przygotowuje dział słowiański. Trzeba też dodać, że od t. 6 zaczęto publikować odrębne zestawy pozycji odnoszących się do ogólnych zagadnień archiwistyki i oddzielne wykazy o charakterze regionalnym, odnoszące się do archiwów poszczególnych krajów. Na opublikowanym w roku 1961 tomie 9, zawierającym bibliografię regionalną za r. 1957, kończą się ogłaszane w *Archivum* zestawy bibliograficzne. Poniższy wykres ilustruje dorobek edytorski tego przedsięwzięcia.

W r. 1946 redakcja *Archivum* wydała tom dodatkowy poświęcony w całości bibliografii. Ten *Fascicule bibliographique* zawiera na 290 stronicach druku 2885 pozycji międzynarodowej, retrospektywnej bibliografii analitycznej, zawierającej publikacje dotyczące archiwów i archiwoznawstwa za lata 1958—1959 oraz uzupełnienia do poprzednich tego rodzaju wykazów, ogłaszanych na łamach czasopisma.

Czasopismo <i>Archivum</i>			Międzynarodowa bibliografia archiwalna		
tom i rok	druk	strony	za lata	charakter	ilość poz.
2:1952	1953	105 — 226	1950 — 1951	og. i reg.	—
3:1953	1954	109 — 188	1952	og. i reg.	—
4:1954	1955	217 — 289	1953	og. i reg.	—
6:1956	1958	177 — 282	1954 — 1956*	ogólna	1418
7:1957	1958	61 — 288	1954 — 1956	regionalna	1419 — 3830
8:1958	1959	133 — 197	1957	ogólna	813
9:1959	1961	125 275	1957	regionalna	814 — 2202

* Séance plénière consacré aux publications bibliographiques relatives aux Archives, vendredi 25 aout 1950. *Archivum*. T. 1: 1951 s. 121—139.

* Z krajów obozu socjalistycznego bibliografia rejestruje w tym tomie piśmiennictwo archiwalne z lat 1946—1956.

Układ opracowania nie odbiega od dotychczasowego, przyjętego już w r. 1953. Całość podzielono na dwie części: ogólną (*Généralités*) i regionalną, szczególnie wą (*Publications relatives aux dépôts d'Archives et aux problèmes nationaux d'archivistique*), zawierającą publikacje dotyczące zawartości archiwów i problemów archiwistyki poszczególnych krajów. W ramach części pierwszej, ogólnej, logicznie wyróżniono 23 działy. Są to: 1) bibliografie i archiwa w ogólności, 2) nauka i terminologia archiwalna, 3) historia archiwów, 4) nauki uzupełniające archiwistykę (paleografia, ekspertyza pisma, dyplomatyka, sfragistyka, dzieje papieru i filigranologia), 5) archiwa i administracja, 6) archiwa lokalne, 7) archiwa gospodarcze i pomoce do historii gospodarczej, 8) archiwa prywatne, 9) archiwa instytucji naukowych, literackie i artystyczne, 10) archiwa prasowe, 11) selekcja i brakowanie akt, 12) podział i klasyfikacja akt, 13) problemy inwentaryzacji i katalogowania, 14) problemy edytorstwa dokumentów, 15) archiwa druków urzędowych, 16) dokumenty kartograficzne, katastralne i techniczne, 17) mikrofilmowanie, dokumentacja fono- i fotograficzna, 18) budownictwo archiwalne, 19) konserwacja i restauracja akt, 20) muzeografia archiwalna, 21) szkolenie personelu archiwalnego, 22) Conseil International des Archives i międzynarodowa współpraca oraz 23) biografie i bibliografie archiwistów. Jak widać, nie wyodrębniono tu specjalnego działu, który by zawierał wykaz piśmiennictwa dotyczącego ogólnych problemów archiwaliów kościelnych. Znajdujemy go natomiast wielokrotnie w drugiej części książki, która obejmuje bibliografię regionalną, dotyczącą zawartości archiwów i problemów archiwistyki 59 krajów świata oraz publikacje odnoszące się do archiwów organizacji międzynarodowych. W ramach krajów bibliografia ma charakter rzeczowy, z wyszczególnieniem problemów ogólnych i odnoszących się do poszczególnych rodzajów instytucji archiwalnych. Zamieszczone tutaj, przeważnie pod hasłami: *Archives ecclésiastiques* lub *Archives religieuses*, piśmiennictwo dotyczące zbiorów kościelnych, tworzy w sumie bardzo okazały dorobek. W dziale polskim *ecclesiastica* wliczono pod nr 2162—2165, wszystkie drukowane na łamach naszego półrocznika. Szczupła ich ilość wskazuje na zastosowanie w tym wypadku metody selekcyjnej. Odrębne miejsce zajmują archiwalne publikacje watykańskie (nr. 2784—2790).

Korzystanie z prawie trzech tysięcy pozycji bibliograficznych tego tomu ułatwiają 2 dokładnie sporządzone indeksy: miejsc i rzeczy.

Inicjatywa publikowania międzynarodowej bibliografii archiwalnej, podjęta przez wydawnictwo UNESCO, nie jest oczywiście pierwszym tego rodzaju przed-

sięwzięciem. Ponieważ jednak zakrojone jest ono na dużą skalę i posiada, jak dotąd, aspiracje najbardziej uniwersalne, zasługuje na szczególną uwagę. Wspomnijmy jeszcze, że periodycznie ogłaszają podobne wykazy niektóre czasopisma naukowe, np. *The American Archivist* czy *Der Archivar*. Godna uwagi jest też międzynarodowa bibliografia archiwalna za lata 1955—1962⁴ i 1963—1965, opracowana przez zespół archiwistów czechosłowackich i opublikowana ostatnio przez praski *Sborník Archivních Prací* (R. 14: 1964 z. 2 s. 3—302; R. 17: 1967 z. 1 s. 61—296).

⁴ Zwrócono jednak uwagę na pewne niedociągnięcia tej bibliografii. Uwagi krytyczne o tym wydawnictwie zgłosili u nas: J. Serczyk (*Archeion*. [T.] 43: 1966 s. 300—302) oraz A. Gąsiorowski (*Studia źródłozn.* [T.] 11: 1966 s. 201).